

Sluttrapport fra BIOTOUR prosjektet:

From place-based natural resources to value-added experiences: Tourism in the new bioeconomy.

BIOTOUR-prosjektet, finansiert av Norges Forskningsråd (NFR) i perioden 2016 – 2021, har analysert nøkkelbetingelser for framtidens utvikling av det naturbaserte reiselivet i Norge. Prosjektet var organisert i fem integrerte arbeidspakker: (WP1) Det naturbaserte reiselivet i den norske bioøkonomien; (WP2) Ressurs- og produktanalyser; (WP3) Markedsanalyser; (WP4) Aktører og forvaltning i reiselivet og (WP5) Innovative løsninger. Det var to støttende arbeidspakker for formidling, kommunikasjon og administrasjon. Empiriske undersøkelser og felles studiebesøk ble gjort i tre caseområder – Trysil, Indre Hardanger og Varanger. I tillegg ble det gjort studier på nasjonalt og internasjonalt nivå. I BIOTOUR medvirket 24 forskere (inklusive fire PhD stipendiater og to postdoktorer) fra fem norske og fire utenlandske universiteter og institutter og fem næringslivspartnere. Leder for prosjektet var professor Peter Fredman ved Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning (MINA) ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

Oppnådde og potensielle virkninger og effekter

Et overordnet spørsmål i BIOTOUR var hvordan ressurser, etterspørsel og ledelse innen naturbasert reiseliv kan danne grunnlag for næringsutvikling, robuste lokalsamfunn og bærekraftig ressursbruk. Gjennom å undersøke dette spørsmålet har prosjektet bidratt til flere positive virkninger i det norske samfunnet. Mer spesifikt har BIOTOUR gitt økt forskningskompetanse innenfor det naturbaserte reiselivet som fag og næringsområde. Det har gitt økt kompetanse på tverrfaglig forskning, og det har vært tett kontakt med representanter for forvaltning, reiseliv og lokalsamfunn underveis i prosjektet, særlig knyttet til arbeidet i de tre caseregionene. På denne måten har BIOTOUR gitt mer kunnskap og en bedre forståelse av næringens struktur og organisering samt hva som kjennetegner ulike aktører i denne sektoren, deres utfordringer og forretningsmuligheter. Kartlegginger og analyser har gitt en bedre forståelse av fundamentale forhold, utviklingstrekk og trender i det naturbaserte reiselivet. Forskere fra ulike fagområder og institusjoner, i Norge og internasjonalt, har etablert flere fruktbare samarbeid og nettverk. Gjennom prosjektets referansegruppe har kontakter mellom forskning og aktører innen naturbasert reiseliv blitt etablert og forsterket. Prosjektet har styrket aktørenes grunnlag for å arbeide kunnskapsbasert med produktinnovasjon. Dette er basert på modeller av det naturbaserte reiselivsproduktet som bidrar til å sortere ulike produktelementer og ressursene de er basert på. Dette gir små entreprenører bedre forutsetninger for å utvikle, forbedre og markedsføre produktene sine ved målrettet bruk av 'smart tenkning' og samarbeid mellom aktører. Kunnskap frembragt i prosjektet vil også styrke entreprenørens muligheter for en bærekraftig utvikling av det naturbaserte reiselivet. Arbeidet med de ulike problemstillingene i BIOTOUR har dermed gitt ny innsikt i helt fundamentale trekk ved det naturbaserte reiselivet i Norge, noe som har skapt grobunn for videre forskning og kompetanseoppbygging. Dette kunnskapsgrunnlaget bidrar til et bedre utgangspunkt for alle berørte interesser for å forstå hvordan denne delen av reiselivet, som får en stadig økende samfunnsmessig og økonomisk betydning, vil utvikle seg i årene fremover. Når det gjelder kompetanseutvikling, vil funn fra prosjektet danne grunnlag for utvikling av studier og kurstilbud innen reiseliv og stedsutvikling ved NMBU, Høgskulen på Vestlandet og andre steder.

Resultater som er oppnådd sammenliknet med målsettingen

Målsettingen i BIOTOUR har vært å utdype det naturbaserte reiselivet sitt bidrag til norsk bioøkonomi, forstått som bærekraftig transformasjon av fornybare biologiske ressurser til kommersielle produkter.

Videre har hensikten vært å kritisk vurdere denne sektorens dynamikk i en bredere miljømessig, sosial og økonomisk sammenheng. Næringens bidrag til fellesgoder, lokal økonomi og bærekraftige lokalsamfunn er tilsvarende relevant i denne bredere forståelsen av bioøkonomien. Målsettingen inkluderer forståelse av ressursgrunnlaget for utvikling av naturbasert reiseliv, og bærekraftige måter å utvikle aktuelle ressurser og ressurskombinasjoner, bedrifter, markeder og produkter. Den store bredden i prosjektet har ført til resultater innenfor et bredt spekter av tematikker. Noen av de viktigste er, kort summert:

- Forutsetningene for innovasjon og bærekraftig regional utvikling i sektoren begrenser seg ikke til egenskaper ved individuelle selskaper. Det trengs en bred og integrert forståelse av ressursgrunnlag (natur, landskap, lokalsamfunn, infrastruktur), markeder (tilbud og etterspørsel), aktører (organisasjoner, nettverk, ledelse og entreprenørskap) og produkter.
- Natur- og kulturressurser må sees i sammenheng og kan styrke hverandre gjensidig. For å koble disse sammen i den naturbaserte turismen, trengs kunnskap om forholdet mellom lokalbefolkning og natur.
- Både materielle og immaterielle elementer kan være ressurser i det naturbaserte reiselivet. Disse elementene er ikke gitt som ressurser i seg selv, men blir ressurser når noen (tilbyder eller besøkende) oppdager opplevelsesverdien av elementet og begynner å bruke det. Slik sett er ressursgrunnlaget for naturbasert reiseliv stadig under utvikling («in the making»).
- Det å finne og ta i bruk uutnyttede ressurser (materielle og immaterielle) lokalt er en vesentlig motivasjon for å etablere en naturbasert reiselivsbedrift. Gjennom nettverk utvikler bedriftene produktpakker sammen, etablerer kontakt med kunder, øker kompetansen og styrker sin posisjon og synlighet i turistsektoren.
- Reiselivsentreprenørers forståelse av destinasjoner bør utvides så de ser dem som møteplasser med flere elementer og historier. De besøkende sin forståelse av seg selv bør utvides fra å være publikum til å bli medspillere, og forståelsen av områder som destinasjoner bør utvides til å se dem som steder.
- Naturbaserte reiselivsbedrifter i Norge har mange forskjellige motivasjoner for å drive med reiseliv, men vekst eller profitt er ikke nødvendigvis viktigst. Bærekraft, og ønsket om å bruke, men samtidig bevare naturen, er ofte det viktigste motivet.
- Kreativitet og innovasjon er viktige faktorer for å lykkes med naturbasert reiseliv. Sektoren er preget av livsstilsentreprenører, som jobber dedikert og kreativt for å balansere sine personlige, mellommenneskelige og kommersielle mål.
- Bærekraftig reiseliv, søken etter autentiske natur- og kulturopplevelser, lokal kultur og lokalt produserte produkter, mat etc. er eksempler på trender som vurderes å ha et betydelig kommersielt potensial i Norge.
- Blant internasjonale turister til Norge er det en stor interesse for naturbaserte reiselivsaktiviteter, særlig opplevelser av landskap, sightseeing og naturfotografering. Mange kombinerer disse med andre mer fysisk krevende aktiviteter som fotturer, kajakkpadling, sportsfisking, fjellsykling eller fuglekikking.
- Prosjektet har presentert en modell av det naturbaserte reiselivsproduktet med en kjerne av fire nøkkelementer (kjerneopplevelse, sted, aktivitet og dedikasjon) og omkranset av et ytre lag som består av de økonomisk verdiskapende elementene (utvidet produkt, tilretteleggende produkter, og tilleggsprodukter (opplevelsesrommet)). Selv om kjernen i produktet gjerne er grunnen til at turistene kommer, så er det i det ytre laget at bedriften skaper økonomiske verdier.
- Det er et stort uutnyttet potensial for å sette naturbaserte reiselivsprodukter sammen i pakker, spesielt når det gjelder økosertifiserte og bærekraftige produkter.
- Destinasjoner og bedrifter kan bruke smarttelefon-teknologi (apper) til å bygge, opprettholde og forbedre forhold til kunder, leverandører og kollegaer, og bidra til at små nisje-produkter kan bli deler av attraktive

produktpakker. Smarttelefon-applikasjoner har også god kapasitet til å bidra med økt sikkerhet, komfort og læring i naturen, men det er viktig å ha muligheten til å "koble fra" ved bruk av apper for en dypere opplevelse av naturen.

- Det å inkludere naturen når man designer arrangementer kan være nøkkelen til å skape autentiske, unike og transformerende arrangementsopplevelser. Det kan skje på tre måter: Naturen som utsikt, naturen som et sted man kan teste seg selv, og naturen som et sted hvor man kan kose seg.

- Opplevelser av ville dyr er for mange en viktig begrunnelse for å besøke Norge. Samtidig er ville dyr uforutsigbare som attraksjoner, og det er derfor viktig både å bygge opp andre elementer ved aktivitetene og å balansere forventningene til turistene som deltar.

- Under koronapandemien ble mange reiselivsbedrifter nødt til å tenke nytt og benyttet digitale løsninger i større grad enn tidligere (f.eks. virtuelle kurs, virtuelle matsmakinger, «escape rooms» og virtuelle, guidede turer). Mange deltakere er positivt overrasket over kvaliteten på de virtuelle turene. Samtidig er det tydelig at mange av deltakerne ser turene som en midlertidig løsning og at de ønsker å delta på fysiske turer igjen så fort korona-reglene tillater dette.

Sentrale miljøer i gjennomføringen av de viktigste FoU-oppgavene

BIOTOUR var administrert av Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i samarbeid med forskere fra Fakultet for landskap og samfunn ved NMBU, Institutt for rural- og regionalforskning (Ruralis), Transportøkonomisk institutt (TØI), Norsk institutt for naturforskning (NINA) og Høgskulen på Vestlandet (HVL). Prosjektet har hatt fire internasjonale partnere: Mid-Sweden University (Sverige), Natural Resources Institute, LUKE (Finland), University of Applied Sciences i Rapperswil (Sveits) og Oregon State University (USA). Forskere fra disse institusjonene har bidratt aktivt på flere delprosjekter (trender, resiliens, markedssegmenter, lokalsamfunn, ny teknologi), prosjektmøter, studiebesøk i caseområder og konferanser. Fem næringslivspartnere (NHO Reiseliv, Hanen, Norges Bondelag, Den Norske Turistforening og Innovasjon Norge) var involvert gjennom hele prosjektet i form av en referansegruppe. Disse organisasjonene var også aktive på seminarer og bidro til kommunikasjon av resultater. BIOTOUR har gjennomført et stort antall FoU-oppgaver. Blant de mest sentrale er:

- En landsdekkende spørreundersøkelse om naturbaserte reiselivsbedrifter i Norge og strukturen i næringen, slik som geografisk spredning og fordeling av bedriftstyper, aktiviteter som tilbys, økonomi og vekst, og entreprenørenes målsettinger med driften.

- En litteraturstudie av hvordan såkalte megatrender, eller brede samfunnsendringer, påvirker reiselivet generelt og det naturbaserte reiselivet mer spesifikt.

- En Delphi-studie blant eksperter på naturbasert reiseliv i Norge, Sverige, Finland, Alperregionen og det vestlige USA, der sentrale trender og deres kommersielle potensialer ble identifisert.

- Intervjuer og studier av bedrifters nettsider, der hensikten har vært å analysere arrangementer som f.eks. festivaler og sportsbegivenheter som organiseres i naturomgivelser.

- Analyser av bedriftsdata i kombinasjon med intervjudata som har bidratt til å klargjøre og problematisere begrepet resiliens ift. lokalsamfunn og naturbasert reiseliv.

- Intervjuer med representanter for offentlig forvaltning, mindre reiselivsentreprenører og representanter for lokalsamfunn i de tre utvalgte caseregionene (Varanger, Trysil og Hardanger).

- Arbeidsverksteder i Varanger og Trysil med representanter for lokalsamfunn og småskala reiselivsentreprenører.

- Studier av fugleturisme på Hornøya utenfor Vardø og fisketurisme i Trysilelva.

- Innsamling av antropologiske data i de tre studieområdene for å forstå fenomenet ressurs i den naturbaserte turismen.
- Datainnsamling «on-site» med besøkende i Trysil, Varanger (Hornøya) og Hardanger (Trolltunga), og oppfølgende/utdypende undersøkelser med mål om å identifisere ulike segmenters preferanser for opplevelsestyper og produktattributter (integreerte produkter).
- Undersøkelse blant utenlandske turister ved avreise fra norske flyplasser og fergehavner for å gi bedre kunnskap om motiver og etterspørsel innen naturebasert reiseliv.
- Intervjuer med aktører innen naturbasert reiseliv i de tre studieområdene med søkelys på motivasjon, nettverk, ressursgrunnlag, produkter, innovasjon og forholdet til lokalsamfunnet.
- Kombinert kunnskapsinnhenting fra entreprenører gjennom intervjuer og landsomfattende spørreundersøkelser, samt kartlegging av tilgjengelig teknologi.
- Eksperimentell studie om bruk av apper for smarttelefoner for utvikling av opplevelsesbaserte applikasjoner innen naturbasert reiseliv og friluftsliv.
- Kartlegging av fjellføringsbedrifter og kvalitative intervjuer med aktører i Sogn, på Sunnmøre, i Romsdalen og Lyngsalpene.
- En digital innholdsanalyse av Tripadvisor. Tilbakemeldinger fra kunder som deltok på virtuelle versjoner av reiselivsopplevelser fra Europa og Nord-Amerika under de koronarelaterte nedstengningene i 2020 og 2021.

Prosjektgjennomføring og ressursbruk

Samtlige analyser er i store trekk gjennomført i tråd med målsettingene for prosjektet og innenfor de gitte tids- og ressursrammene. Flere intervjuer og spørreundersøkelser er gjennomført i samarbeid mellom prosjektets arbeidspakker, noe som har effektivisert datainnsamlingen. Den internasjonale prosjektgruppen har samarbeidet åpent og målrettet i analysearbeid og rapportering. Prosjektet ble forlenget med ett år grunnet koronapandemien, som påvirket framdriften i flere aktiviteter negativt. Et par av forskerne var i permisjon i løpet av prosjektperioden. Enkelte publikasjoner er forsinket (se resultater som forventes ferdigstilt etter prosjektets slutt), mens andre publikasjoner og leveranser (kurs, seminarier, konferanser) som ikke var planlagt fra begynnelsen, har kommet i tillegg.

Utenlandsopphold

Stipendiat Kathrin Stemmer (tidligere Jahte) hadde et utenlandsopphold i seks uker ved Oregon State University, USA. Hensikten med besøket var opplæring i «choice-modelling» metoder til bruk i markedsanalyser.

Hvilken betydning/ nytteverdi forventes resultatene å ha

BIOTOUR har utvilsomt bidratt til å styrke hele det aktuelle forskningsfeltet naturbasert reiseliv, både gjennom teoriutvikling og ny empirisk basert kunnskap. Bevisstgjøring og kunnskap om næringens betydning og begrensninger, utviklingstrekk og trender, vil ha praktisk og politisk betydning for næringsliv og forvaltning. Samlet bidrar resultatene til mer kunnskap om betydningen som den naturbaserte delen av reiselivet har, spesielt i distriktene hvor denne næringen er særlig viktig. I koblingen mellom reiseliv og lokalsamfunn innebærer dette for eksempel: (i) økt bevissthet om betydningen av å integrere et bredere lokalsamfunnsperspektiv i forskning på naturbasert reiseliv; (ii) økt kompetanse på hvordan deltakende forskningsprosesser kan bidra til å legge grunnlag for lokalt samarbeid om stedsutvikling; (iii) bevisstgjøring av vertskapsrollen og betydningen av lokal formidlingskompetanse som grunnlag for genuine besøksopplevelser innen næringslivet; og (iv) økt forståelse for mulighetene til å oppnå synergieffekter

mellom besøksopplevelse og levende lokalsamfunn i utvikling og tilrettelegging av bærekraftig, naturbasert reiseliv. For tilbydere innen naturbasert reiseliv bidrar innsikten til systematisering og bevisstgjøring av hva som kan være og hva som kan bli verdifulle elementer (dvs. ressurser), som kan bidra til naturbaserte turistopplevelser eller forsterke disse. Teknologikartlegging, produktmodellutvikling og analyse av aktørenes syn på innovasjon flytter forskningsfronten for produktinnovasjon innen naturbasert reiseliv. En systematisk analyse av potensielle e-CRM applikasjoner rettet mot opplevelser innen naturbasert reiseliv har gitt et konseptuelt redskap for fortsatt forskning innen dette fagområdet. Markedsanalyser gir gode anslag på eksisterende og mulig etterspørsel, noe som er essensiell kunnskap for næringsutvikling og forvaltning. Samtidig er denne kunnskapen også et viktig bakteppe (kontekst) for de øvrige forskningsresultatene fra BIOTOUR. I Hardanger er for eksempel resultatene innarbeidet i Trolltunga Actives markedsstrategier og turopplegg. Det vil også være aktuelt å innlemme resultatene fra feltundersøkelsene i den planlagte monitor for norsk reiseliv (Innovasjon Norge: Nasjonal reiselivsstrategi 2030).

Planer for formidling og for utnyttelse av resultatene

Det er formidlet betydelig gjennom prosjektperioden, fra prosjektledelsen og kommunikasjonsrådgiver (50% stilling), og fra de enkelte arbeidspakker og forskere. Resultatene er formidlet i vitenskapelige og populærvitenskapelige artikler, blogginnlegg, filmer, faktaark, konferanser, seminarer og i media. Hovedfunnene fra BIOTOUR er publisert i den internasjonale boken «*Nordic Perspectives on Nature-based Tourism – From place-based resources to value-added experiences*» (Edward Elgar Publishing). Boken presenterer en rekke studier av naturbasert reiseliv i en nordisk sammenheng, med utgangspunkt i Norge og BIOTOUR-prosjektet. De mest sentrale funnene i denne boken er oppsummert på fem lettleste norske faktaark. Det ble også laget en fire minutters film som gir et overblikk over de viktigste funnene, illustrert gjennom en guidet bretur på Folgefonna. Faktaark og film finnes fritt tilgjengelig on-line på www.nmbu.no/biotour.

Det er gjesteforelest ved utdanningsinstitusjoner, departementer, direktorater, fylkeskontorer, kommuner, destinasjonsselskap, bedrifter etc. Prosjektet har startet bloggen «Turist i naturen» ved Forskning.no, der formidling av resultater er gjort gjennom totalt 23 innlegg. Det ble arrangert halvtidseminar på Vitenparken, NMBU campus på Ås, i oktober 2018 med over 100 deltagere. I august 2021 var BIOTOUR «co-host» for den internasjonale konferansen «10th International Conference on Monitoring and Management of Visitors in Recreational and Protected Areas», hvor resultater og erfaringer fra prosjektet ble diskutert i en egen sesjon. Ved NMBU er resultatene formidlet i undervisningen, spesielt på kurs innen reiseliv, landskapsplanlegging og lokalsamfunnsutvikling, og det er skrevet flere masteroppgaver. I tillegg er resultatene blitt formidlet i etterutdanningskurset «Bærekraftig besøksforvaltning og levende lokalsamfunn» i Nordland. Resultater er også formidlet i en ny lærebok («Introduksjon til miljøplanlegging») som er publisert på Universitetsforlaget i februar 2022. Flere resultater fra BIOTOUR er brukt i nye forskningsprosjekter, evalueringer og utredninger.

Resultater som forventes ferdigstilt etter prosjektets slutt

Følgende resultater forventes ferdigstilt etter prosjektets slutt: Omtrent fem forskningsartikler som for tiden er til skriving og/eller i review; Etterutdanningskurs og masterkurs i besøksforvaltning i regi av NMBU; Doktorgradsavhandling innen markedsanalyser (vandring i Trolltunga, sykkel i Trysil og fuglekikking i Varanger); Bokkapittel til en Routeledge Handbook of Nature-based tourism: Niches in nature-based tourism - How do the entrepreneurs learn and interact; Rapport om virkninger av Covid19-pandemien for naturbaserte turismebedrifter.